

G. BARNOSELL, *Orígens del sindicalisme català*, Vic, Eumo, 1999, 254 pàgs + apèndix.

Fa temps que l'aprovació, el maig de 1840, del reglament de la *Sociedad de Mutua Protección* dels teixidors de cotó de Barcelona és un punt de referència obligat, com a fita inicial del sindicalisme català i espanyol. En les dues darreres dècades, però, no ha estat gran cosa el que hi ha afegit la recerca. L'obra de Genís Barnosell no es limita a aprofundir en la conjuntura d'aquest fet cabdal. A més a més, ho fa inserint el seu estudi en un triple context: el de les transformacions i el perllongat declivi del plural món gremial català; el de les experiències populars durant la revolució liberal de la dècada de 1830 —a partir del que n'assenyalen les investigacions més recents i serioses— i, a l'últim, el que implica el camp, especialment complex, del discurs i les actituds polítiques.

El llibre de Barnosell reflecteix moltes de les reflexions incorporades per la història social europea a partir de l'herència de Thompson i dels debats dels darrers vint anys. En funció de tot això, el naixement del sindicalisme a la Catalunya industrial s'havia de repensar deixant de banda alguns esquematismes. En especial, calia resseguir amb molta cura les relacions entre el liberalisme progressista i l'incipient moviment obrer, deixant de banda la temptació de confondre «liberalisme» i «burguesia» o «liberalisme polític» i «liberalisme econòmic» o, senzillament, considerant que un liberalisme progressista, irresistiblement identificable amb les freqüents decepcions populars, necessàriament no podria haver estat un aliat autèntic d'un moviment obrer combatiu i, periòdicament, sotmès a repressió. Una revisió semblant s'ha d'aplicar a l'escassament coneguda decadència dels gremis, que havien estat el marc de l'eclosió del capitalisme industrial a Catalunya. Al seu si s'havia produït una clara diferenciació social, allò que obliga a investigar a quins sectors podia aprofitar la seua conservació —amb determinats canvis—, fins a quin punt podien proporcionar un element de cohesió de les diverses categories d'artesans contra els agents capitalistes o en quina mesura l'organització corporativa va donar una experiència aplicable més tard als primers sindicats. Si es té en compte, a més, que els inicis de la societat liberal i del nou Estat centralista espanyol s'hagueren d'enfrontar a Catalunya amb una peculiar i primerenca conflictivitat social crec que és fàcil adonar-se de la importància de les qüestions abordades en aquest llibre.

En un primer apartat, Barnosell subratlla l'enorme diversitat del gremialisme català dels darrers anys de l'absolutisme i de la dècada de 1830. L'expansió del mutualisme de les *Societats de Socors* durant l'Ominosa Dècada no s'hauria de confondre, ens diu, amb un pròleg directe del sindicalisme. Tot i que sotmesos a la dependència creixent del capital comercial, molts d'ells —com s'exemplifica sobretot en el cas dels fusters— responien a l'esquema d'una oligarquia de mestres petits que, com s'esdevenia també a València, maldaven per reservar-se els avantatges del control del mercat en el seu propi profit. Com ho mostren les seues propostes de reforma dels gremis el 1831, les seues aspiracions podien anar adreçades contra els especuladors en ascens, però també —en la línia del que es plantejaria a Alemanya el 1848— contra la mà d'obra precària d'oficials i aprendissos. Per a ells reservaven una mena de mercat laboral captiu, on aquestes categories inferiors del treball estarien privades del dret d'associació. Altrament, deien els mestres que dominaven els gremis, es trobarien «*sin sujeción a los Maestros y de consiguiendo liberes de la corrección de sus costumbres y trage*» (pàg. 61). El peculiar gremialisme d'aquests mestres s'oposava clarament al gremialisme dels *fadrins*. L'onada de societats de socors mutus des de finals del segle XVIII no faria més que confirmar això. Sovint eren agrupacions que implicaven despeses elevades i que

excloïen les categories de treballadors econòmicament més febles o més sotmeses a perills de malalties o accidents. Les societats de socors, per fi, estaven dirigides per una oligarquia de mestres sense gran capacitat productiva però, encara, arrecerats en la carcassa d'uns gremis amenaçats.

La diferenciació de l'antic artesanat era molt clara, així com l'ensorrament del vell model de l'artesà independent, ara sota la pressió de magatzemistes de primera matèria i comerciants. Però això no conduïa a un *continuum* de solidaritat entre el conjunt de treballadors inserits en el cicle productiu per davall dels *capitalistes*. L'animositat dels mestres dels gremis contra els *fadrins* suggereix que hi havia també per part dels primers el projecte d'un altre capitalisme, que necessitava de la disciplina del gremi sobre els treballadors més precaris i del monopoli de l'associació i de la intervenció en el mercat per a aturar l'ofensiva dels grans especuladors. Res, doncs, d'un front comú entre els mestres pobres i els oficials i aprendissos més precaris. D'ací, per tant, que siga interessant resseguir les possibles traduccions polítiques d'un panorama que, com aquest, no contraposava dos grans blocs, sinó que podia oferir oportunitats per a una aposta en favor del gremialisme autoritari per part de sectors artesans en dificultats, però bel·ligerants contra els drets dels que no havien arribat a ser mestres. El fet que aquestes aspiracions no arribassen a materialitzar-se, pel que sembla, no els lleva significat quan es tracta d'entendre les expectatives i les actituds dels agents històrics.

De fet, les associacions obreres estudiades són sempre d'oficials. Es tracta del nucli majoritari del món laboral de la indústria catalana, una àmplia base obrera que no va deixar de créixer al redós del teixit del cotó entre la dècada de 1820 i mitjan segle XIX. La forta estrebada de la indústria després de la pèrdua del mercat americà va nodrir els rengles dels teixidors que, de tota manera, estaven sotmesos a una certa saturació del mercat laboral cap als anys 1840. A diferència dels mestres parapetats en els gremis, els teixidors eren considerats unànimement *jornalers*, tant a Vic com a Barcelona. *Jornaler* era el treballador dependent, en la mesura que no és un simple *treballador per encàrrec*: no és a més l'amo del teler i, de manera majoritària i progressiva, treballa en locals tancats, sovint sense cap tecnologia nova, sota les instruccions del fabricant.

L'estudi es concentra en els anys agitats de la regència d'Espartero, un cop superada l'etapa d'autoritarisme del baró de Meer amb el suport dels industrials. L'època de llibertat que s'obrí el 1840 fou aprofitada d'immediat per les associacions obreres, fins i tot en un context legal marcadament reticent i intervencionista. Ràpidament, s'assoliren taxes d'afiliació molt considerables: la meitat dels teixidors a la capital d'Osona l'estiu de 1840 i entre un terç i la meitat dels barcelonins dos anys més tard. L'onada d'afiliació absorbia teixidors *jornalers*, inclosos en la dependència de fàbriques, encara poc mecanitzades. Però això no s'ha de confondre pas amb l'estereotip del triomf del sindicalisme en les grans unitats productives, ja que les petites i mitjanes s'hi veuen molt representades. El conflicte, diu Barnosell, no era entre grans empresaris i els seus obrers, «sinó més aviat entre 'els' fabricants i 'els' treballadors» (pàg. 99).

Els vora 40.000 teixidors catalans es veien confrontats amb la creixent imposició de l'autoritat empresarial i amb la precarietat que —tot i l'existència de l'aprenentatge, segons argumenta l'autor— derivava de la saturació del mercat laboral. En aquest sentit, la major obertura legal de 1840 els permetia tractar de corregir els seus desavantatges econòmics a través de les possibilitats que els obria el camp de la política, a la manera del que Heinz-Gerhard Haupt o Bernard Moss han estudiat en el cas de França. De fet, el dirigent obrer Joan Muns parlarà a inicis de 1841 que, un cop establerta la

llibertat, calia lluitar pels «drets econòmics» i, un any més tard, l'associació dirà al regent Espartero que «*auxiliarse mutuamente*» és un dret natural.

Què es volia aconseguir d'aquesta manera? L'autor detalla el tipus de consciència d'aquests treballadors que, tot i ser assimilats a proletaris, consideren en bona part que eren venedors d'un producte —el *preu* del qual parlen és la retribució que cobren per peça a *preu fet*—, que estaven capacitats per a discutir les condicions de treball amb els empresaris i que podien mantenir certes pràctiques d'autoorganització del procés productiu dins la fàbrica. Això, però, no apunta cap a un assaig d'organitzar la producció per compte propi, a l'estil del que ha estat estudiat entre els treballadors de la *indústria flexible* a la França del vuit-cents. Els teixidors catalans mostren en primer lloc una actitud clarament sindicalista, que no discuteix l'organització capitalista, però que s'oposa a la situació degradada i exagerament desigual que viuen. Només de manera conjuntural l'associació de teixidors organitzarà la producció per compte propi, dins el que sembla ser una estratègia per a superar les restriccions a l'associacionisme reivindicatiu. En segon lloc, però, Barnosell fa aportacions molt interessants a les implicacions polítiques de les societats obreres. D'una banda, el seu estudi fa visibles els resultats de la llarga experiència de la política liberal a Barcelona i de la lluita contra l'amenaça carlina per part d'una Milícia Nacional que reclutava molts dels teixidors associats. El vincle entre aquestes societats i els elements més destacats del seu liberalisme polític —en especial, el concepte de ciutadania, el dret d'associació i els serveis a la pàtria fets per la gent comuna— és pregon en la retòrica i les cançons que arreplega el llibre. Tot això, sens dubte, remet a experiències populars molt anteriors, com es pot veure en les memòries de l'anònim autor dels *Successos de Barcelona* o, fins i tot, en el clima viscut a finals del segle XVIII, durant la *Guerra Gran*. Però el que ara es comprova és una ferma i prioritària adscripció a la pràctica sindical i en especial a l'exercici de la vaga, allò que introduïa un punt de referència obligat en la definició de tots els corrents polítics a la Catalunya de l'època.

El moderantisme —o *els fabricants*, com els assenyalen els progressistes— rebutjava frontalment l'associacionisme reivindicatiu dels obrers. La seua visió de les desigualtats socials considerava inevitable i convenient la creixent dependència dels treballadors. Això formava part d'un projecte obertament dirigista i restrictiu en el terreny polític. Calia, arribaran a proposar als treballadors, deixar manar als rics, com a garantia de manca de corrupció. L'actitud dels progressistes tot al llarg del període mostra com eren d'importants les discrepàncies internes d'un liberalisme sovint considerat de manera ràpida «burgès». Tot fa pensar en una veritable lluita política, protagonitzada pels progressistes al voltant del periòdic *El Constitucional* i, en el bàndol oposat, pels projectes dels industrials i propietaris que havien gaudit un temps de la complicitat del baró de Meer.

La col·laboració entre les societats obreres i el progressisme barceloní no fou, com argumenta Genís Barnosell, una simple estació de pas cap a una radicalització més gran —de tall demòcrata i republicà—, ni tampoc cap a l'indiferentisme polític. Els aliats preferents de les associacions foren els progressistes, sobretot a partir de la *Sociedad Patriòtica Constitucional* de Barcelona i, no cal oblidar-ho, de la Milícia Nacional. No hi hagué, doncs, un desplaçament majoritari en favor del republicanisme d'Abdó Terrades, en principi una escissió bàsicament política del progressisme i sense vincles especials amb l'obrerisme. De manera que aquella mena d'aliança *lib-lab* a la Barcelona de la regència d'Espartero hauria relacionat un poderós sindicalisme amb el liberalisme progressista. A la base hi havia, no una actitud subalterna del món obrer, sinó la comprovació de l'eficàcia dels polítics progressistes. De fet, si *El Constitucional* va

començar confiant que la Constitució de 1837 resolgués les tensions socials, amb el temps el reconeixement de l'autonomia sindical i de la vaga fou reiterat per part dels progressistes i dels seus càrrecs al municipi barceloní.

Indubtablement, la retòrica de classes es mostra ben implantada a la capital del Principat aquests anys. Els progressistes interpretaven que l'aliança amb l'obrerisme els donava victòries electorals. Barnosell, però, apunta fonamentadament que la participació electoral —en un context de violència i represàlies— era normalment molt migrada. Es tractava, doncs, d'una construcció de la realitat per part del progressisme. El sindicalisme no s'hauria desentès de la política, però no tindria una traducció directa en aquest camp. Al marge d'això, la implicació obrera en favor del progressisme es manifestava en les societats polítiques, en proclames i celebracions públiques o en la milícia. L'empenta del sindicalisme és un tret específic de Barcelona i de la Catalunya industrial. Però, al seu torn, convindria parar compte en el fet que la radicalització del progressisme i un cert clima de tensió de classes es va donar també en el pas de les dècades de 1830 i 1840 en ciutats com València i Alacant. Tot plegat ve a recordar —com ho ha fet adés M. Cruz Romeo— que desconexem molt més del progressisme que no pas del liberalisme moderat i que el primer requereix una revisió a fons i allunyada d'esquematismes.

La retòrica de classe de 1840-1843 es pot veure com el resultat d'anys de política liberal en la configuració de l'espai públic en una Barcelona agitada i que, alhora, experimentava fortes transformacions industrials. L'eclosió del liberalisme, amb la seua colla de mobilitzacions massives en el context de la guerra carlina, havia dut al primer plànol els interessos i els conflictes al voltant del treball. La constatada prioritat de les alternatives polítiques com a remei per als greuges socials no va desviar de cap manera aquest fet. Els moderats, lligats a uns industrials preocupats per la competència amb d'altres indústries, plantejaren sense embussos liquidar la participació popular en la política i un ordre públic militaritzat, com es comprova a Vic o en les opinions, posteriors, de Duran i Bas. És cert que el seu projecte proposava també el retall en la contribució dels consums, la difusió d'ensenyament *tècnic* o una major intervenció de l'Església, però la militarització de la vida catalana responia a un dels seus interessos prioritaris. Amb tot, també l'elitista política moderada hagué de tenir en compte les exigències d'un espai polític tan marcat per la retòrica de classe. Si *El Corresponsal* inicialment ignorava el públic de les masses obreres («no nos han de leer, ni nos entenderán, acostumbradas al lenguaje de la pasión. No pediremos para ellas derechos que no sabrían ejercer»), pocs anys més tard el moderantisme inspiraria periòdics com *El Papagayo* o *La Corona*, que tractaven de convèncer els treballadors de les bondats del dirigisme dels rics, que evitaria el risc de la corrupció en els càrrecs públics. D'una manera o una altra, a Barcelona s'havia de fer política guanyant un auditori que es definia sobretot per criteris de classe.

L'estudi d'aquell parèntesi de llibertat relativa descobreix un escenari enormement viu en transformacions socials i en l'elaboració de les actituds polítiques. És un mèrit del seu autor haver abordat totes dues dimensions amb la importància i l'autonomia que tenen. El llibre, doncs, suggereix moltes qüestions sobre la naturalesa d'aquesta profunda escissió de la política liberal al voltant de la classe i sobre les seues implicacions en èpoques anteriors. És cert que l'obra reconstrueix de vegades laboriosament moltes qüestions mal conegudes i lligades a conjuntures concretes. En part, el seu significat es condensa en resums parcials. Però les «conclusions finals» (pàgs. 253-254) són clarament insuficients per a arregar el conjunt de fils argumentals traçats en pàgines anteriors. Aquests *Orígens del sindicalisme català* demanen una revisió, amb la provisionalitat que

s'escau, del que fou l'experiència social del liberalisme polític a la Catalunya industrial i urbana. Cal esperar que aquest treball siga un pas previ en aquest replantejament. Al capdavall, el mateix llibre mostra com és de necessària —i de possible— una actualització de la nostra perspectiva d'aquesta etapa clau de la societat catalana i espanyola.

JESÚS MILLAN
Universitat de València